

Koja je formula kvalitetnoga odgoja?

PETRA DOMAČINOVIĆ*
– ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ**

• <https://doi.org/10.31823/d.30.1.6> •

UDK: 1:37.01 • Pregledni članak

Primljeno: 8. veljače 2021. • Prihvaćeno: 4. ožujka 2022.

Sažetak: Što je dobar odgoj s obzirom na kvalitete koje iz njega trebaju proizići? Kako znamo da smo dobro odgojili dijete? I koje mu kvalitete trebamo usaditi? Odgoj s jedne strane zasigurno treba promatrati kao nešto univerzalno, čija bi pravila trebala vrijediti za sve jednako, u bilo kojem trenutku ljudskoga postajanja ili pak s druge strane kroz stalnu mijenu, gdje odgoj uvelike ovisi o našim potrebama i idealima te vremenu u kojem živimo, a koje je puno najrazličitijih izazova. U ovom ćemo se radu usredotočiti na tendencije današnjice u pokušaju da ostvarimo uspješan, kvalitetan odgoj i na taj način doprinesemo izgradnji čovjeka i bolje budućnosti čitavoga društva upozoravajući pri tom na potrebu uključivanja novih stručnjaka u odgojna promišljanja i prakse.

Ključne riječi: odgoj, kvalitete, vrijednosti, filozofija odgoja, stručnjaci, odgoj za budućnost, interdisciplinarnost.

Uvod

Pitanje na koje želimo ponuditi odgovor jest kako treba izgledati odgoj koji bi dao dobre rezultate. Na čemu se on treba temeljiti? Zatim koje su to kvalitete koje iz dobrog odgoja proizlaze, odnosno trebaju proizići? To su samo neka od pitanja koja je moguće postaviti kada raspravljamo o odgoju/odgajanju, no u fokusu ovoga rada bit će pitanje kvaliteta i vrijednosti koje se stječu upravo odgojem, a korisne su svakom pojedincu tijekom čitavoga života.

Pod odgojem uglavnom podrazumijevamo samo dobar, pozitivan odgoj koji doprinosi izgradnji i usavršavanju osobe. I ne samo to, nego on pretpostavlja i izgradnju dobrih odnosa s ljudima (dakle uključuje nezaobilazno društvenu

* Petra Domaćinović, mag. educ. phil. et philol. croat.,
Osnovna škola Ivana
Rabljanina Rab, Banjol 10,
p. p. 112, 51 280 Rab,
Hrvatska, domacinovicp@
gmail.com

** Prof. dr. sc.
Aleksandra Golubović,
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Rijeci,
Sveučilišna avenija 4,
51 000 Rijeka, Hrvatska,
aleksandra.golubovic@
ffri.uniri.hr

dimenziju), pri čemu se svakako treba poštovati integritet svake osobe. Najvažnije pitanje stoga je koje kvalitete odgojem treba u djeteta razvijati, a da budu korisne za svijet sutrašnjice? Platon, jedan od pionira filozofije odgoja, izdvojio je kao iznimno važno filozofsko pitanje: »Što filozof može reći mladim ljudima?« I mi, unutar konteksta u kojem promišljamo o odgoju i obrazovanju, želimo odgovoriti na to što danas mladim ljudima i djeci odgoj treba pružiti kako bi ostvarili uspješan i sretan život. Znamo da se već i prije Platona, u vrijeme kada je živio i djelovao njegov slavni učitelj Sokrat, smatralo da je uloga filozofije da odgaja mladež, zato se i suvremeni autori bave pitanjima egzistencije i budućnosti mladih naraštaja, odnosno upravo odgojem – koji ima najveći utjecaj na budućnost svake osobe. Ono što bi odgoj trebao poticati i razvijati – navoditi mlade prema pravomu, autentičnomu i ispunjenomu životu – ujedno je i srž same filozofije. Filozofija nam pomaže u toj potrazi, a svaki napor da se to ostvari u službi je odgoja i ostvarenja odgojnih svrha i ciljeva.

U radu ćemo analizirati upravo odgoj, njegovo ustaljeno definiranje, osnovne značajke, odnos odgoja i kulture, odnos odgoja i obrazovanja te društvenu sferu odgoja, unutar čega ponajviše vrjednujemo filozofski doprinos, ali i doprinos novih stručnjaka, pa stoga i polazimo od filozofije odgoja, koja kao novija grana unutar filozofije nastoji obogatiti sve discipline koje se bave odgojem, a osobito pedagogiju. Filozofija odgoja dala je značajan doprinos u promišljanju odgojne tematike s obzirom na poliznačnost i neiscrpnost termina *odgoj*. Među filozofe odgoja smještamo mnoge velikane filozofije: Sokrata, Platona, Aristotela, J. Lockeja, J. J. Rousseaua, J. Deweyja, A. Whiteheada i druge.¹ Općenito govoreći, filozofi odgoja ponajprije se bave normativnim pristupom odgoju, odnosno načelima i metodama koje su potrebne za ostvarivanje dobrih odgojnih rezultata, a jednako tako i kritičkom analizom odgoja, pa iz toga razloga pratimo *starije* rasprave o odgoju, uz što težimo i usavršavanju i uključivanju novih komponenti koje poboljšavaju odgoj u novim, promijenjenim okolnostima i vremenu. Odgoj smatramo ključnim za cjelovito i uspješno egzistiranje, stoga ćemo pokušati odgovoriti na postavljena pitanja te ponuditi, ako ne konačno rješenje, onda barem neke konkretnije smjernice potkrijepljene tezama značajnih stručnjaka iz toga područja, kao i aktualnom/posuvremenjenom literaturom. Zašto se tu prije svega oslanjamo na filozofiju? Zato što se ona od svojih početaka do danas bavi *istim* temama, promišlja o *istim* problemima, tragajući pritom za uvijek novim i boljim odgovorima na iste. Ona neprestano traži za spoznajama koje opstaju u vremenu i promijenjenim okolnostima, pružajući tako adekvatne odgovore suvremenom čovjeku. Zato smo u našu analizu odlučili

¹ Više o odgoju kod navedenih filozofa, ali i o klasičnim i suvremenim pristupima odgoju vidi u djelima: S. M. CAHN, *Classic and Contemporary Readings in the Philosophy of Education*, New York, 1997.; W. K. FRANKENA, *Philosophy of Education*, Toronto, 1965.; M. L. PETERSON, *Philosophy of Education. Issues and Options*, Leicester, 1986.

uvrstiti i neka nova imena i stručnjake koji se bave odgojem i na taj način doprinose novim saznanjima u odgojnoj domeni. Jer odgoj se događa planski, ali i slučajnim utjecajem.² Ideje o odgoju crpimo iz pedagogije kao najvažnije znanosti koja je odgoju dala temelje, zatim psihologije (i psihoterapije) te filozofije, odnosno filozofije odgoja kao posebne grane unutar filozofije čiji je fokus upravo na najvažnijem aspektu ljudskoga života, autentičnoj izgradnji i usavršavanju čovjeka.

No u ovom radu želimo staviti naglasak i na neke nove stručnjake i nova promišljanja o odgoju. U prvom redu na psihoterapiju, odnosno na danskoga obiteljskoga psihoterapeuta i nastavnika Jespera Juula, kojega vidimo kao značajnoga autora za odgoj s obzirom na to da se bavi obiteljskom (psiho)terapijom te je osnivač europskoga projekta za obitelj pod nazivom *family lab*. Uz to ćemo se osvrnuti na skromnu autoricu Ester Wojcicki, nastavnicu u gimnaziji u kalifornijskom gradu Palo Altu, čiji nas je rad posebno naveo na promišljanje o kvalitetama koje iz odgoja proizlaze. Knjiga *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata* knjiga je korisnih savjeta te iznimne i iskusne nastavnice i majke. Njezine upute i sugestije o tome što roditelji trebaju činiti kako bi odgojili svoju djecu kao uspješne ljude itekako imaju smisla jer ih potkrepljuje primjerima dobre prakse (tu mislimo na odgoj njezinih triju kćeri, koje su ostvarile iznimno uspješne karijere). Iz toga razloga u ovaj rad uključujemo tek otkrivene važne smjernice i nove formalne utjecaje na odgoj koji se treba prilagoditi novim prilikama. Važne komponente odgoja potkrijepili smo novijim istraživanjima i utjecajima koje smatramo itekako relevantnima jer je riječ o stručnjacima koji se ne bave izravno odgojem, ali su usko za njega vezani, što potvrđuje i terapeutkinja samopomoći Louise Hay. Ona se naime više bavi aspektom odgoja koji se tiče samoodgoja (i čovjekova rada na izgradnji samoga sebe).

1. Definirajmo odgoj

S obzirom na to da odgoj ima važnu ulogu za čovjekov cjelokupan život, smatramo da je opravdano promatrati ga kao temelj za razvitak integriteta osobe kao takve. Jednostavnije rečeno, odgoj je čovjekova specifičnost i prema njemu se na taj način trebamo i odnositi.

Ako pogledamo u rječnik, odgoj je definiran kao: »Svjesno djelovanje na mlado biće u nastojanju da stekne osobine, navike prikladne u društvu.«³ Istraživanje istinskoga značenja te riječi dovodi nas do pojmova odgajati, podizati dijete.⁴ Bave-

² Više vidi u: J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, Split, 2019.

³ V. ANIĆ, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2006., 909.

⁴ *Isto*, 362.

ći se porijeklom jezičnoga izraza, možemo konstatirati i kako odgoj nije mijenjao svoje značenje kroz stoljeća te da je oduvijek smatran ključnim za napredak pojedinca i društva. U većini jezika riječ *odgajati* ima dvostruko značenje, jedno koje se odnosi na korigiranje i opominjanje i drugo koje se odnosi na podizanje, odnosno pripremanje za život. Slažemo se s filozofima odgoja koji odgoj smatraju djelatnošću razvijanja čovjekovih moći, što znači da odgoj, među ostalim, shvaćamo i kao vođenje individue prema razumijevanju života.⁵

Naime čovjeku je odgoj prijeko potreban, a prijeko potrebna je čovjeku i kultura, što znači da nas i odgoj i kulturabilnost određuju kao ljude, naš život definiran je kao ljudski upravo zato što ga možemo nadograditi kulturom.⁶ Preciznije rečeno: »Analogno prometnim znakovima koji nas usmjeravaju tijekom putovanja, slično nas i odgoj usmjerava ka kulturi kojoj pripadamo.«⁷ Iako su djeca od rođenja društvena bića,⁸ njima je itekako potreban odgoj, usmjeravanje te praćenje njihova razvoja s mnogo strpljivosti; odgoj je nužan kako bi djeca razvijala autentičnost te napredovala pod okriljem određene kulture, stoga je jasno kako se razine odgojenosti i čovječnosti zapravo podudaraju.⁹ Kultura je zasigurno: »Jedna od aktivnosti u koju je čovjek uključen kao ljudsko biće svojim znanjem i moralnim vrlinama«¹⁰, iz čega proizlazi težnja odgoja da vodi individue k takvoj aktivnosti.¹¹

Ono što ovom uvodnom raspravom o odgoju želimo naglasiti jest doticaj i bliskost odgojenosti i kulturnoga pripadanja; prožimanjem odgoja i kulture izgrađujemo identitet i osobnost te doprinosimo unaprjeđenju sveukupne kvalitete života. Odgojem i kulturom stječemo vrijednosti koje nas čine upravo osobom kakva jesmo, zahvaljujući njima razlikujemo se od drugih, one su nam potrebne tijekom čitavoga života. Jer kultura svakoga pojedinca mora biti takva da omogućuje kvalitetne veze u malim, upravo njemu pripadajućim kulturnim okruženjima, a za kvalitetne veze i odnose potreban je odgoj.

⁵ Usp. A. N. WHITEHEAD, *The Aims of Education*, u: W. FRANKENA, *Philosophy of Education*, Toronto, 1965., 84.

⁶ Usp. M. POLIĆ, *Činjenice i vrijednosti*, Zagreb, 2006., 27.

⁷ P. DOMAĆINOVIĆ, *Uloga odgajatelja*, Diplomski rad, Rijeka, 2018., 4.

⁸ Više vidi u: J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 35.

⁹ Usp. M. POLIĆ, *Odgoj i svije(s)t*, Zagreb, 1993., 150.

¹⁰ P. DOMAĆINOVIĆ, *Uloga odgajatelja*, 4.

¹¹ Usp. J. MARITAIN, *Man's Nature and the Aims of His Education*, u: W. FRANKENA, *Philosophy of Education*, 38–39.

1.1. FILOZOFIJA U ODGOJU

»Onaj tko uči s filozofom trebao bi svaki dan naučiti barem jednu dobru stvar; trebao bi na kraju dana biti bolji čovjek ili na putu prema tome da postane bolji.«¹²

Kolika je, zapravo, važnost odgoja možemo shvatiti čitajući Platona¹³ koji je tvrdio da je odgoj glavna zadaća države. Naglasak u Platonovu razmišljanju i njegovo podudaranje sa suvremenim mišljenjem jest u brizi o odgoju, stoga je važno spomenuti i dva pristupa odgoju bez kojih briga i odgojna perspektiva današnjice ne bi bili isti, a to su sokratovski i aristotelovski. Oba antička filozofa dala su svoja viđenja odgoja i ponudila način na koji treba odgajati, a mi ćemo istaknuti samo one njihove postavke koje možemo primijeniti na stoljeće u kojem živimo. Može se reći kako su mnoge od tih smjernica bezvremenske i primjenjive u odgoju gotovo uvijek i svugdje. Sokratovo načelo bilo je takvo da čovjek mora doći do istine samostalno, da on u samom sebi mora pronaći svoju temeljnu unutarnju svrhu, zatim krajnju svrhu svijeta, tj. odgovor na pitanje što je istinito.¹⁴ Sokrat je vjerovao da je za ljude najvažnije postavljanje pitanja i da istinu valja tražiti radi nje same. Iz toga razloga za Sokrata možemo reći da je u potpunosti utjelovljivao ideal realizacije vlastitoga mišljenja u svijetu jer: »Biti filozof način je svjesnog vođenja vlastita života kojemu stalnim kritičkim propitivanjem dajemo zamah, oblik i smjer.«¹⁵

Aristotelovski pristup odgoju primjenjiv je i danas, za njega je najvažniji bio moralni odgoj,¹⁶ odnosno smatrao je da nas roditelji i učitelji trebaju poticati na moralno ponašanje kako bi nakon nekoga vremena postali instinktivno moralni. Njegova ideja bila je da se moralnost može postići vježbom (tj. da nam moralno ponašanje može prijeći u naviku).

Iz tih kratkih uvida proizlazi važan zaključak: za odgoj budućnosti prevlast nad odgojnim ne smiju imati obrazovni zadatci. Ciljevi obrazovanja i odgoja moraju se prožimati. U odgoju se stoga treba dati prednost onoj metodi prema kojoj će djeca i mladi postavljati i rješavati bitne (po mogućnosti svakodnevne) probleme, a treba ih poticati i na potpuno iskorištavanje njihove opće inteligencije.¹⁷ To

¹² J. SALZGEBER, *Mala knjiga stoicizma. Drevna mudrost za razvijanje otpornosti, samopouzdanja i duševnog mira*, Zagreb, 2020., 13.

¹³ Vidi PLATON, *Država*, Zagreb, 1997.

¹⁴ Usp. W. F. HEGEL, *Filozofija povijesti*, Zagreb, 2017., 41.

¹⁵ W. EILENBERGER, *Doba čarobnjaka: veliko desetljeće filozofije 1919. – 1929.*, Zaprešić, 2019., 108.

¹⁶ Aristotelovski pristup počiva na moralnom odgoju. Kako bi država bila valjana i dobra, važan je odgoj djece, jer treba odgajati društvena bića čijoj biti pripada pravednost. Vidi ARISTOTEL, *Politika*, Zagreb, 1988., 28.; ARISTOTEL, *Nikomahova etika*, Zagreb, 1988.

¹⁷ Vrlo vrijedan primjer toga jest prva hrvatska filozofska slikovnica. Usp. B. ĆURKO, M. M. ŠKERBIĆ, *Filozofija – ma što je pak to? 13 priča o antičkim filozofima*, Zadar, 2019.

iskorištavanje inteligencije podrazumijeva održavanje slobode znatiželje, koju obrazovanje prečesto guši, a koju bi u svako vrijeme i na svakom mjestu trebalo buditi i poticati.¹⁸ Obrazovanje treba činiti čovjeka dobrim, krjeposnim, moralnim, a od odgoja se očekuje da bude izraz temeljnih vrijednosti i kvaliteta koje se nameću kao životno važne.

Tri antička velikana filozofije razlikuju se u pogledu nekih promišljanja o odgoju, ali dijele i mnoga opća stajališta o prirodi odgoja i obrazovanja. Unatoč starosti te filozofije, njezina je mudrost često iznenađujuće svježja i moderna te, najvažnije, itekako primjenjiva na današnje odgojne izazove. Važna istina koju smo naslijedili, a u njihovim filozofijama nije izravno izražena jest ta da učenje nije samo proces posluživanja podacima. Dakle, govoreći u terminima suvremene nastave, uz obrazovne ciljeve velik naglasak stavlja se na odgojne ciljeve te se zapravo postavlja zahtjev da odgoj preuzme vodeću ulogu spram obrazovanja. Ono što su nam antički filozofi htjeli reći zapravo je jasnije danas nego što je bilo u njihovo vrijeme, pri tome mislimo na ulogu nastavnika koji nije i ne može biti samo prenositelj znanja, već svojim zalaganjem i radom treba i odgojno djelovati (poticati i voditi).¹⁹ Zato velike zasluge pripisujemo dvama pristupima, sokratovskom i aristotelovskom, ali i Platonovoj teoriji odgoja – jer su sva trojica uvidjela kako se treba baviti *pravim* odgojem te na koji način treba navoditi osobu da sama vidi što je dobro, a što nije, da misli i djeluje samostalno, uvijek pod budnim okom učitelja, čija je najvažnija uloga da učenika vodi u pravom smjeru (u tom kontekstu valja naglasiti da u suvremenoj nastavi često prevladava uloga učitelja kao facilitatora i moderatora).²⁰ Uloga učitelja u međuodnosu je s ulogom učenika, sposobnost rasuđivanja i slobodan odabir postupaka jednih i drugih pomažu u dobrom *igranju* vlastitih uloga.²¹ Pri tome se trebamo oslanjati i na filozofiju, koja zastupa mišljenje koje je uvijek iznova na putu i u potrazi, otvoreno i odgoju i svim ostalim praktičnim pitanjima.²² Stoga u nastavku slijedi podrobnije tumačen odgoj s obzirom na kvalitete koje treba njegovati u društvu.

1.2. DRUŠTVO I ODGOJ

Kvalitete i vrijednosti odgoja koje ćemo sada izložiti smatramo bitnim sastavnicama društvene sfere našega života. Jedna od ključnih kvaliteta čovjeka kao društvene

¹⁸ Usp. E. MORIN, *Odgoj za budućnost: sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*, Zagreb, 2002., 45.

¹⁹ Usp. A. GOLUBOVIĆ, P. DOMAĆINOVIĆ, Nekoliko misli o profilu nastavnika kao odgojitelja, u: *Diacovensia* 27(2019.)4, 703–726.

²⁰ Vidi više u: B. RUSSELL, *Mudrost zapada*, Split, 2005.

²¹ O ulozi odgojitelja vidi u: A. GOLUBOVIĆ, P. DOMAĆINOVIĆ, Nekoliko misli o profilu nastavnika kao odgojitelja, 703–726.

²² Usp. B. PEŠIĆ, *Portreti filozofije, Heidegger, Jaspers, Arendt*, Zagreb, 2019., 13.

osobe jest sloboda, zato u korist vlastitoga postajanja odgojenim bićem trebamo pobuditi i osvijestiti slobodu kao svoju potrebu.²³ Na isto trebamo poticati i djecu i mlade.²⁴

Jer tu je važno imati na umu da je suvremeni čovjek u opasnosti da izgubi svojstvo socijalnoga bića, on prestaje biti »zoon politikon«²⁵ u kojem, prema Aristotelu, postoji prirodna tendencija za zajedništvom u pozitivnom smislu. Naime djeca se rađaju u zajednici, društvu, ne mogu birati gdje i kada će doći na svijet ni koje će roditelje imati. Iz toga razloga djetetovo ponašanje ne možemo promatrati odvojeno od njegove okoline, što znači da je pri analizi ponašanja važno obratiti pozornost na cjelokupno društvo, odnosno na vrjednote okruženja u kojem se dijete razvija i kreće.²⁶ U današnje doba upravo društveni aspekt postaje problematičan; pokazuje se da odgoj često ne ide u dobrom smjeru, napredak tehnologije primjerice donosi u podjednakoj mjeri štetu kao i korist (pogodnosti), škole nastoje pratiti taj razvitak, ali opet u značajnijoj mjeri ne uspijevaju. Zbog modernoga društva koje se munjevito brzo mijenja i razvija nastaju problemi u razvoju koji su temeljni problem odgoja. Promjene se odvijaju prebrzo da bismo ih mogli pratiti i u njima se snalaziti na pravilan način. Opterećeni smo razvitkom, a ujedno ne živimo na način da težimo budućnosti i razvijanju egzistencijalno važnih kvaliteta. Odrasli također gube sposobnosti snalaženja, uloge su izvrnute, a moral se srozao. Ako želimo biti odgovorni za odgoj, trebamo uspostaviti kvalitete upravljanja i vođenja dobrih odnosa. Spoznati sama sebe, kako je naglašavao Sokrat, pravilo je koje još uvijek vrijedi, a potvrdila ga je i Louise Hay.²⁷ Spoznati sebe i promjene koje se događaju oko nas iznimno je važno u odnosu s djecom; jer djeca se ne mogu razviti automatski, sama po sebi, samo zato što odrastaju, nego je zadaća odraslih da im u tome pomognu. Krenuti od tradicionalnoga ili modernoga odgoja, pitanje je koje se nameće desetljećima, zato ćemo istražiti koje su to vrijednosti i kvalitete koje bi trebale proizići iz odgoja ako se usredotočimo (sada i ovdje) na našu djecu koja su nada i simbol budućnosti. U odgoju budućnosti²⁸ trebat će se dogoditi univerzalna osviještenost o temeljnim vrjednotama i kvalitetama odgoja i obrazovanja, jer odgoj stavlja pred nas zadaću temeljitoga i dalekosežnoga promišljanja o tim temama,

²³ Usp. isto, 21.

²⁴ Vidi A. BADIOU, *Pravi život*, Zagreb, 2018.

²⁵ Vidi više u: ARISTOTEL, *Politika*.

²⁶ Vidi više u: M. WINTERHOFF, *Zašto nam djeca postaju nasilnici: vratimo djeci njihovo djetinjstvo*, Zagreb, 2010.

²⁷ Vidi više u: M. L. SCHULZ, L. HAY, *Iscijelite svoj um: zdrav i sretan život uz pomoć medicine, afirmacija i intuicije*, Zagreb, 2019.

²⁸ Vidi više u: E. MORIN, *Odgoj za budućnost: sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*, Zagreb, 2002.

u čemu nam može pomoći i filozofija. Da bismo odgajali autentičnu djecu, trebamo slušati unutarnji glas vlastite autentičnosti: »Je li se dogodilo ono što sam želio? Ne. Onda su moj cilj ili metoda bili pogriješni. Imam još toga za naučiti. To je glas autentičnosti.«²⁹

2. Novi stručnjaci za odgoj

Vrijeme je za razmatranje suvremenih odgojnih dvojbi i uvođenje novih stručnjaka (iz triju različitih područja) koji su značajni za promišljanja o *novim* odgojnim kvalitetama.

Autorica Esther Wojcicki srednjoškolska je profesorica novinarstva sa stažem dužim od trideset šest godina. Njezina karijera započela je upisivanjem Kalifornijskoga sveučilišta u Berkeleyju, a zatim je nekoliko godina provela u Ženevi i Parizu, gdje se prvo upisala na Fakultet za međunarodne odnose Sveučilišta u Ženevi, a potom na Sorbonu u Parizu. Diplomirala je engleski i političke znanosti te novinarstvo na Sveučilištu u Berkeleyju. Stekla je i magisterij edukacijske tehnologije na kalifornijskom sveučilištu *San Jose State University*. Kako navodi u svojoj knjizi,³⁰ nakon završetka studija seli u Palo Alto gdje započinje raditi kao profesorica novinarstva i engleskoga jezika u srednjoj školi Palo Alto. Svojim inicijativama doprinijela je razvoju te škole na mnoge načine, kao npr. pokretanjem programa novinarstva za učenike (*Media Arts Program*), koji je postao jedan od vodećih u Americi. Učiteljicom godine proglašena je 2002. godine u Kaliforniji, članica je mnogih organizacija i odbora u čijem su fokusu edukacija i odgoj. Počasni doktorat dobila je na Sveučilištu u Palo Altu i Sveučilištu u Oregonu, gdje se od 2016. godine nalazi i u svojstvu osnivačice Inicijative za novinarsko učenje (*Journalistic Learning Initiative*).³¹ Osnovala je i hvalevrijedan pokret *Moonshots in Education* 2017. godine. Riječ je o pokretu nastavnika, učenika, roditelja i zajednice koji istražuju nove mogućnosti u odgoju i poučavanju.³² Svoju prvu knjigu izdala je 2014. godine pod nazivom *Moonshots in Education: Launching Blended Learning in the Classroom* u suautorstvu s Lance T. Izumijem. U knjizi se bave *online* učenjem, integracijom tehnologije te razvojem novih modela digitalnoga poučavanja. Njezin je drugi rad, već spomenuta, knjiga *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih*

²⁹ J. B. PETERSON, *12 pravila za život: protuotrov kaosu*, Split, 2018., 230. O autentičnosti pojedinca govorio je i filozof egzistencijalizma Søren Kierkegaard. Usp. I. BULJAN, Problem postajanja pojedincem u djelu Sorena Kierkegaarda, u: *Filozofska istraživanja* 28(2008.)2, 277–302.

³⁰ Vidi više u: E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, Zagreb, 2019.

³¹ Dostupno na: <https://journalisticlearning.com/> (19. 6. 2020.).

³² Dostupno na: <https://www.moonshots.org/> (19. 6. 2020.).

rezultata objavljena 2019. godine. Te iste godine prevedena je i na hrvatski jezik. Knjiga govori o tome kako ostvariti uspješan odgoj.

Drugi stručnjak kojega smatramo izuzetno važnim mnogima je poznat po svojoj knjizi *Vaše kompetentno dijete*, u kojoj je na temelju svoga, dva desetljeća dugoga rada kao obiteljski terapeut podvrgnuo kritici tradicionalne odgojne obrasce, ustaljene pedagoške modele i pretpostavke tradicionalne psihologije. Rodom iz Danske, zemlje sretnoga odgoja i sretne djece, čitav svoj život posvetio je obiteljskoj terapiji i odgoju te je objavio više knjiga, od kojih su među posljednje objavljenima: *Od odgoja do odnosa, autentični roditelji – kompetentna djeca*; *Sačuvati ljubav – obitelj treba roditelje koji više misle na sebe*; *Četiri vrijednosti koje će djecu pratiti do kraja života*; *Agresivnost! Nov i opasan tabu? Vodič za bolje razumijevanje agresivne djece i mladih*. Od 1991. godine radio je kao terapeut u izbjegličkim kampovima u Hrvatskoj, a 2004. godine osniva europski projekt za obitelj pod nazivom *family lab*,³³ kroz koji nudi seminare, predavanja i savjetovanja roditeljima, obiteljima, stručnjacima, svima koji žele unaprijediti svoja znanja o odgoju i mijenjati stečenu perspektivu. Jesper Juul inspirirao je mnoge svojim radom i djelovanjem, a svoja djela ostavio nam je u nasljeđe. U njima je stavio naglasak na traganje, stalno učenje i neprihvatanje gotovih modela, što možemo povezati i s filozofijom začetnika moderne filozofije Renea Descartesa³⁴ – koji je isticao da uvijek treba razmišljati svojom glavom, a ne samo slijepo prihvaćati ono što nas uče te je upozoravao na važnost primjene metode u istraživanju. Isto tako Juul u svojim djelima zastupa ideje o slobodnom djetetu, a misao mu je vodilja: »Čovječe, budi svoj, inače ćeš bezglavo lutati svijetom. Pritom usmjeri i svoju djecu na taj put, njegov vlastiti put tako da i sami postanu samostalni ljudi.«³⁵

Kao mogućega stručnjaka za odgoj vidimo i Louise Hay, autoricu koja se *de facto* ne bavi odgojem, ali čiju teoriju vidimo kao potencijalno iskoristivu u odgoju. Louise Hay bila je američka autorica, za života je prodala preko 50 milijuna knjiga, a u fokusu njezina rada bila je samopomoć i pozitivan životni stav. Njezina filozofija temeljila se na postavkama »voljeti sebe« i »voljeti druge«, zagovarala je ideju da u svemu što u životu radimo trebamo imati pozitivan stav jer tako ćemo ne samo u odgoju nego na doslovno svim razinama postojanja ostvariti uspjeh. Život je za Louise Hay učionica, pa u knjizi *I vi možete imati izvanredan život* naglašava važnost osobnoga rasta i razvoja, što je svakako povezano s uspješnim odgojem. Da je pozornost pridavala i odgoju potvrđuje svojom knjigom *I Think, I Am!: Teaching Kids*

³³ Dostupno na: <https://www.familylab.hr/jesper-juul/> (20. 6. 2020.).

³⁴ Vidi D. ROBINSON, C. GARRAT, *Descartes za početnike*, Zagreb, 2003.

³⁵ J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 8.

the Power of Affirmations, a više o njezinim tehnikama afirmacija i iscjeljivanjima duha i tijela možete potražiti na njezinim službenim mrežnim stranicama.³⁶

Da se sve mijenja i da ne možemo dva puta stati u istu rijeku, radikalno je tvrdio antički filozof Heraklit. U odgojnom smislu i mi svjedočimo promjenama koje je sve zahtjevnije pratiti, ali i uočavati razmjere istih. Upravo zato su nam potrebni novi stručnjaci. Smatramo naime da su njihove teorije krucijalne upravo sada. Iz toga razloga prikazat ćemo kvalitete odgoja koje oni predlažu i vide kao temeljne za uspješan odgoj.

3. Stare kvalitete u novom ruhu

Ovdje je riječ o kvalitetama koje smatramo ključnima za uspješan odgoj. No prije toga valja vidjeti što su to uopće kvalitete i zašto su one toliko bitne za odgoj. Kvaliteta kao pojam dolazi od latinske riječi *qualitas* i možemo ju objasniti sinonimima obilježje, značajka, odlika, vrijednost.³⁷ U filozofiji se pojam kvalitete odnosi na svojstvo koje određuje subjekt kao takav. U tom smislu govorimo o odgojnim kvalitetama. A sam pojam *kvalitete* predstavlja središnju ideju ovoga rada.

Na vrijednosti koje trebamo prenijeti na djecu, odnosno na ključne kvalitete koje upućuju na to kakav bi odgoj trebao biti te što znači uspješan odgoj i uspješno odgojeno dijete; izravno nas upozorava Esther Wojcicki.³⁸ Ona smatra da postoji uspješna metoda odgoja koja se može primijeniti kroz pet ključnih, univerzalnih vrijednosti (koje su danas prilično zanemarene), a riječ je o povjerenju, poštovanju, neovisnosti, suradnji i ljubaznosti.³⁹ Prikazat ćemo svih pet⁴⁰ kako bismo naglasili zašto ih je potrebno implementirati u odgoju i zašto ih je potrebno i dalje nastaviti nadograđivati.

Povjerenje je jedna od glavnih odgojnih vrijednosti i s preciznim smjernicama o njezinoj primjeni treba početi što ranije. Djeca se optimalno mogu razvijati upravo preko emocionalnoga odnosa i povezanosti s roditeljima. Istraživanja razvojnih

³⁶ Dostupno na: <https://www.louisehay.com/> (20. 6. 2020.).

³⁷ Za definiranje kvalitete poslužile smo se mrežnom stranicom: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34865> (10. 7. 2020.).

³⁸ Esther Wojcicki američka je nastavnica, kod nas do sada prilično nepoznata, koja je radila u srednjoj školi u kojoj je uvodila inovativne programe obrazovanja, a usto se iskazala kao majka triju kćeri od kojih je svaka ostvarila zavidno uspješnu karijeru, a zasluge za iste pripisuju se upravo Esther. Ona nam svojim primjerom majke i nastavnice svjedoči o mogućnostima iznimnoga uspjeha u odgojnom području.

³⁹ Vidi E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*.

⁴⁰ Njezina je metoda poznata pod imenom TRICK – engl. trust, respect, independence, cooperation, kindness ili na hrvatskom: povjerenje, poštovanje, neovisnost, suradnja i ljubaznost.

psihologa dodatno potvrđuju stav da djeca povjerenje spram drugih izgrađuju u ranim godinama svoga života. Djeca koja su uspostavila povjerenje s roditeljima, nastavnicima i svijetom u cjelini često se uopće ne susreću s nekim društvenim i psihološkim problemima (i ti ih se problemi jednostavno ne dotiču). Već spomenuta E. Wojcicki, koja zagovara te kvalitete u odgoju, navodi kako temeljni osjećaj sigurnosti djeteta u svijetu u kojem raste i razvija se potječe od nas (odraslih).⁴¹ U poveznici s tim, roditelji trebaju uspostavljati odnose povjerenja i učiti djecu povjerenju. »Povjerenje mora početi od nas. Kada smo sigurni kod donošenja odluka kao roditelji, možemo imati povjerenje u svoju djecu da će načiniti važne i nužne korake prema tome da budu snažni i neovisni.«⁴² O tome u svom radu govori i terapeut Jesper Juul, o potrebi da slušamo djecu i iskažemo im povjerenje, da naučimo gledati ih na nov način te da nastojimo shvatiti što nam poručuju.⁴³ Povjerenje nam služi kao putokaz u životu – na temelju povjerenja u druge ljude lakše shvatimo činimo li sve kako treba, ono osnažuje naš socijalni rast i razvoj, bez povjerenja gubimo svojstvo socijalnoga bića, što možemo oprimirati Aristotelovom usporedbom ljudi i pčela. Čovjek je poput pčele – društveno biće koje mora imati povjerenja kako bi moglo pridonositi čitavom društvu – jednostavno ne može živjeti sam i nepovjerljiv.⁴⁴

Kako povjerenje uspostaviti kroz odgoj? Najvažnije – prisutnošću. Biti prisutnima u životu djece, brinuti se o njima, davati im pažnju i pružati zaštitu, tješiti ih kada zatreba, ohrabrivati, poticati i sl. Djeca traže pozornost odraslih i svojih vršnjaka, ona su prilično neiskvarena, ali ne možemo ih, kada je riječ o odgoju, jednostavno prepustiti samima sebi (kako je smatrao J. J. Rousseau).⁴⁵ Presudno je da im pomognemo da se oblikuju i dajemo im do znanja da smo u njihovim životima stalno prisutni kako bi razvila povjerenje. U nastavi se to očituje kroz nastavnika kada je u ulozi facilitatora i moderatora.⁴⁶

Poštovanje ili temeljno uvažavanje drugih druga je važna vrjednota u odgoju: »osnovno poštovanje djeci pokazujemo priznajući njihovu samostalnost i individualnost. To je sasvim suprotno od govorenja djeci kakva trebaju biti, koje da zani-

⁴¹ Vidi više u: E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*.

⁴² *Isto*, 21.

⁴³ Vidi J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*.

⁴⁴ Usp. B. ĆURKO, M. M. ŠKERBIĆ, *Filozofija – ma što je pak to? 13 priča o antičkim filozofima*, 22–23.

⁴⁵ Njegove stavove potražiti u: J. J. ROUSSEAU, *Emil ili o vaspitanju*, Beograd, 1989. A. GOLUBOVIĆ, Aktualnost Rousseauovih promišljanja filozofije odgoja s posebnim osvrtom na moralni odgoj, u: *Acta Iadertina* 10(2013), 25–36.

⁴⁶ Usp. J. DEWEY, *Experience and Education*, New York, 1952., 66.

manje odaberu i kakav bi život trebala voditi: trebamo ih podupirati u pronalaženju i ostvarenju njihovih ciljeva.⁴⁷ Pri procesu razvoja potrebno je strpljenje, odnosno dublji sloj poštovanja djeteta, što znači prihvaćanje djeteta onakvoga kakvo jest jer u pravilu djeca točno znaju tko su i tko žele biti, a na odraslima je da poštuju njihove odabire i pruže im podršku, jer i sam odgoj treba shvaćati kao odnos u kojem dolazi do ravnopravnosti između roditelja i djece.⁴⁸ Kao što poštujemo sami sebe, trebamo poštovati i djecu, a tako će i ona naučiti poštovati sebe i druge.

U poveznici s tim je i ono sokratovsko »spoznati sama sebe« jer kada dijete spozna samo sebe, kada spozna tko je, znat će i kako se treba ponašati. Poštovanje je, među ostalim, temeljno obilježje zajedništva, ono je pokazatelj naše ljudskosti. Činjenica je da ne možemo uvidjeti vrijednost druge osobe ako nismo izgradili svoju, o čemu imamo evidenciju iz područja samopomoći i iscjeljivanja.⁴⁹ Kako izgraditi poštovanje prema drugima? Tako da prvo naučimo sebe poštovati, a potom i druge. Jer svaka osoba zaslužuje poštovanje.

Sljedeća kvaliteta jest neovisnost. Ona treba doći do te mjere do izražaja da djetetu odrasla osoba uopće, u jednom trenutku (kada ostvari dostatan stupanj zrelosti i samostalnosti), više ne treba. Odgojitelji, roditelji, nastavnici tada jednostavno postaju, u odgojnom smislu, gotovo nepotrebni. Filozofija neovisnosti trebala bi djelovati tako da dijete bude u tolikoj mjeri osnaženo da ima potrebu sve činiti samo, dakle da preuzme vodstvo, da postane glavno u većini onoga što čini i da mu svi ostali eventualno i samo ponekad pomažu (tj. samo onda kad se javi potreba). Sama riječ *odgajati* ima značenje podizati dijete i korigirati njegovo ponašanje, ali navodi Juul: »Smatram kako roditelji pritom ne bi trebali djecu neprestano ispravljati, već bi ih trebali pratiti kroz život (...).«⁵⁰

U prilog tomu, Jaspers je smatrao kako filozofiranje predstavlja učenje neovisnosti, pri čemu su potraga za istinom i ljudskost ono što neovisnost čini sigurnijom i snažnijom.⁵¹ U uskoj je vezi s neovisnošću i samostalnost: »Roditelji se toliko miješaju u živote svoje djece da ona onda nisu u stanju samostalno funkcionirati. Mnogo je razloga za to. Stvari mogu otići daleko. (...) Roditelji moraju ohrabrivati djecu

⁴⁷ A. GOLUBOVIĆ, Aktualnost Rousseauovih promišljanja filozofije odgoja s posebnim osvrtom na moralni odgoj, 21.

⁴⁸ Vidi više u: J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 37.

⁴⁹ Vidi više u: M. L. SCHULZ, L. HAY, *Iscijelite svoj um: zdrav i sretan život uz pomoć medicine, afirmacija i intuicije*.

⁵⁰ J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 35.

⁵¹ Usp. B. PEŠIĆ, *Portreti filozofije, Heidegger, Jaspers, Arendt*, 56.

da budu neovisna i samostalna.«⁵² Neovisno i samostalno određivanje prioriteta jedan je od najvećih izazova s kojim se djeca susreću u svakodnevnom životu. Moraju donositi odluke o korištenju vremenom u školi i izvan nje, na internetu i izvan njega, s vršnjacima, u svojoj sredini, a tom sposobnošću ne će tako lako ovladati samostalno i zato im je potrebno usmjeravanje odraslih:

»U svakodnevnom životu ne nedostaje izazova za mlade. Svaki roditelj zna: uvijek je tu neki problem koji treba riješiti. Najbolje što možemo napraviti za svoju djecu je usmjeravati ih i podupirati da sama donose odluke, umjesto da im govorimo što da rade.«⁵³

Na taj način dijete će biti usmjereno k razvitku kulture izražavanja, komuniciranja, istinskoga življenja i postignuća zrelosti, razvitku vlastite svrhe, kako ju je nazivao Aristotel, razvitku osjećaja vlastite vrijednosti, a »osjećaj vlastite vrijednosti ima čovjek koji može objektivno sagledati samog sebe.«⁵⁴ Ako nešto nismo sami iskusili, teže ćemo to i razumjeti, a još teže provesti u djelo: »Pasivno primanje instrukcija ili gledanje drugih najgori je način učenja. Kako je početkom dvadesetog stoljeća tvrdio John Dewey, slavni edukacijski psiholog: 'Učenje je činjenje.' Deweyjeve ideje itekako imaju smisla.«⁵⁵ Jer je jedini pravi put u tom kontekstu put neovisnosti.

No Wojcicki upozorava i na sljedeće:

»Treba biti jasno: ne govorim o davanju odgovornosti koju djeca ne razumiju ili za nju nisu sposobna. Prerana neovisnost može biti kontraproduktivna. (...) Po mojem mišljenju, neovisnost se gradi i treba potporu. Zadatci i odgovornost zahtijevaju učenje i uključuju nesavršene rezultate. S vremenom će naučiti kako se brinuti o sebi, ali u početku im treba određena pomoć. Zapamtite, djeca treniraju da postanu odrasli.«⁵⁶

Do izgradnje neovisnosti dovodi rutina i strukturirani plan naših svakodnevnih aktivnosti, što potvrđuju i pedijatrijska istraživanja.⁵⁷ I u konačnici, zašto je neovisnost toliko važna?

⁵² E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 107.

⁵³ *Isto*, 172.

⁵⁴ J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 131.

⁵⁵ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 130.

⁵⁶ *Isto*, 120–121.

⁵⁷ Više o pedijatrijskim istraživanjima dostupno je na: <https://www.smartparenting.com.ph/parenting/real-parenting/5-reasons-why-it-s-important-for-kids-to-have-routine-a318-20180330> (23. 5. 2020.).

»Stvar je u tome da nam kreativni, neovisni mislioci i revolucionari sada trebaju više nego ikada prije. Naša će se djeca naći pred mnogim izazovima. Trebat će eksperimentirati, riskirati i misliti svojom glavom žele li preživjeti. Ali neće moći ništa od toga budemo li ih previše kontrolirali i štitili. Svojoj djeci dugujemo njihovu slobodu, da bi mogli napredovati u stoljeću koje je manje predvidljivo od svih do sada.«⁵⁸

Ako smo postavili temelje povjerenja, poštovanja i neovisnosti, onda je itekako moguća i suradnja. Riječ je o četvrtoj kvaliteti. Ustaljeno je mišljenje da je i kod kuće i u školi najbolji način odgajanja preuzimanje potpune kontrole nad djecom, što znači da se odgoj temelji na naređivanju, a ne surađivanju, međutim ono što je djeci potrebno jest podrška; da se radi s njima, a ne protiv njih.⁵⁹ Djeci je potreban određen cilj, cilj do kojega je njima stalo i do kojega, ako ga žele postići, moraju surađivati s vlastitom okolinom, prijateljima, roditeljima, susjedima i učiteljima. Pri tome kombiniraju teoriju i praksu, istražuju i propituju, a da ne govorimo koliko se hrabro i važno osjećaju kada mogu ostvariti suradnju s osobama koje za njih predstavljaju autoritet, što nastavnica Esther Wojcicki potvrđuje radom u školi:

»Kada učenici osjete da mogu surađivati sa svojim nastavnicima, njihovo mišljenje o sebi leti u nebo, osjećaju se apsolutno snažnijima. Mogu sve jer netko im pokriva leđa. Mogu i podnositi razočaranja jer znaju da su vrijedni članovi tima, ma što se dogodi.«⁶⁰

Poticanje suradnje uspješnije je ako se ostvari i dobra komunikacija: »Suradnja u kući ovisi i o uspostavljanju dobre komunikacije. Kada se djetetu obraćate kao suradniku, ono se osjeća kao dio tima, a to je ono što bi obitelj trebala biti.«⁶¹ Granice suradnje trebaju postojati, reda treba biti, djeca u pravilu vole i poštuju red, ali s redom ne treba pretjerivati (bitno je postići pravu mjeru).

Najvažnija vještina koju pritom djeca svladavaju⁶², a ide u prilog uspješnom odgoju jest stvaranje dobrih odnosa s drugim ljudima. Kvaliteta odnosa s drugima određuje u kojoj ćemo mjeri biti sretni i ispunjeni. Suradnja se u prvom redu očituje u dobroj komunikaciji i uspješnom uspostavljanju odnosa s drugima.⁶³

⁵⁸ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 133.

⁵⁹ Usp. isto.

⁶⁰ Isto, 165.

⁶¹ Isto, 168.

⁶² »Svladavanje znači ponoviti nešto onoliko puta koliko je potrebno da se napravi kako treba. Ništa se ne svladava automatski. To je proces.« E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 121.

⁶³ Vidi više u: J. B. PETERSON, *12 pravila za život: protuotrov kaosu*, Split, 2018.

A kako će djeca uspostaviti dobru komunikaciju s drugima i ne ulaziti u sukobe nego gledajući svoje roditelje: »Promatrajući vas, vaše dijete uči kako funkcionira svijet, kako se preživljava i kako se rješavaju sukobi.«⁶⁴ Upravo su zato (moralni) uzori vrlo važni: »Mi najlakše, najbrže i najčešće učimo oponašanjem uzora; imamo moralne uzore i nastojimo se ponašati kao oni. Oponašajući uzore i identificirajući se s njima mi poprimamo i razvijamo vrline koje oni oprimjeruju.«⁶⁵

Sve postavke te teorije uspješnoga odgoja nemoguće je razgraničiti, one se preklapaju i međusobno nadograđuju, društvena smo bića i to ne bismo mogli biti bez poštovanja, bez povjerenja, bez neovisnosti, bez suradnje i razvijanja kvalitetnih odnosa s drugim ljudima. Suradnja je temelj društva u kojem živimo i djelujemo. Kako bismo se nosili s čitavom epidemijom bolesti COVID-19 da nismo u stanju surađivati jedni s drugima, slušati osobe koje predstavljaju autoritet i držati se mjera koje su potrebne da očuvamo zdravlje? Nikako. To je samo jedan od primjera koji potvrđuje kako je suradnja nužna odgojna vrijednost koju u djece i mladih treba razvijati.

I konačno, posljednja na popisu vrijednosti koja doprinosi uspješnom odgoju jest ljubaznost:

»Ljubaznost pruža mnogo više od upisa na fakultet ili dobrog posla. Kada smo ljubazni, usrećujemo ljude oko sebe, kao i sebe same. U svakom ljubaznom činu ima i malo sebičnosti: on nam daje smirenost i smisao koji se ne mogu kupiti. Svi moramo prolaziti kroz život – zašto ne učiniti taj put ugodnijim za svakoga, posebno kada smo međusobno povezani?«⁶⁶

Ta vrijednost trebala bi svima biti dio pogleda na svijet jer, kako je tvrdio Seneka, gdje god ima ljudskih bića, ima i prilika za ljubaznost.⁶⁷ S obzirom na to da se razlikujemo kao pojedinci i da svijet vidimo različito, ovisno o tome tko smo i što želimo, što su tvrdili i prvi skeptici, tzv. *pironisti*, s argumentom o brodu⁶⁸ – gledajući iz suvremene perspektive; ljubaznost je vrijednost koju bi definitivno svi i uvijek trebali doživljavati kao takvu. Zato je važno da se ne ponašamo suprotno onomu što bismo voljeli vidjeti kod svoga djeteta, nećaka, unuka, učenika. Slično vrijedi u bilo

⁶⁴ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 196.

⁶⁵ B. BERČIĆ, *Filozofija, sažeto e-izdanje*, Zagreb, 2012., 151.

⁶⁶ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 214.

⁶⁷ Usp. J. SALZGEBER, *Mala knjiga stoicizma*, 230.

⁶⁸ Prvi pravi skeptici zvali su se »pironisti« prema Pironu Eliđaninu, a njihova skeptička filozofija o varavosti i neizvjesnosti pojava dana je u argumentu o brodu: naime čovjeku koji s grebena gleda brod na obzoru, brod će izgledati maleno, dok će čovjeku na palubi brod biti velik. Pitanje je dakle kako odlučiti koji čovjek ima pravo. Usp. D. ROBINSON, C. GARRATT, *Descartes za početnike*, 34–35.

kojoj relaciji i odnosu s osobom koju želimo nečemu poučiti. Naime, ako nismo konzistentni u onome što govorimo i u onome što činimo, onda ni naš odgojenik ne može iz toga izvući pouku. Stoga je nužno mijenjati ponašanja koja su u suprotnosti s onim što govorimo jer: »Djeca čuju ono što radite, ne ono što govorite.«⁶⁹ Mnoge jednostavne aktivnosti djecu mogu poučiti ljubaznosti i empatiji, kao primjerice čitanje knjiga koje se bave upravo takvim oblicima ponašanja, ali najviše ih možemo poučiti vlastitim primjerom. Djecu treba poučavati dobrom ponašanjem jer u protivnom ulaze u sukobe s vršnjacima, zaostaju u razvoju i u konačnici postaju usamljene i depresivne odrasle osobe: »Naše je duševno zdravlje plod kvalitetna uranjanja u društvenu zajednicu.«⁷⁰

U današnjem užurbanom svijetu važno je ne zanemariti ljubaznost. Pristojnosti, uljudnosti i zahvalnosti, kao dijelovima ljubaznosti, poučit ćemo druge ako ih i sami budemo pokazivali.

Sve navedeno obuhvaća metoda TRICK-a:

»TRICK je osnovna stvar kod funkcioniranja obitelji, ali je također rješenje za izazove s kojima se srećemo u obrazovanju. Najučinkovitije učenje zasniva se na povjerenju, poštovanju i ohrabrivanju neovisnog razmišljanja, a uključuje zajedničke projekte koji oponašaju rad u stvarnom svijetu.«⁷¹

Zato radimo na novim i boljim odgojnim rješenjima, na usađivanju univerzalnih vrijednosti prema kojima trebamo djelovati sada i ovdje, a sve to u skladu s odgojnim težnjama vremena u kojem živimo.⁷²

Sve postavke TRICK-a započinju od odraslih koji u odgoju sudjeluju, ponajprije se tu misli na roditelje, ali svakako se mogu ubrojiti i odgojitelji:

»Sav taj zajednički rad zvuči dobro, ali djeca će i dalje griješiti jer tek uče. Tako je to s djecom. Najviše nauče griješeći. Kada se pojavi problem, kao što neizbježno hoće, isplati se stalno razmišljati kao učitelj. Svaka poteškoća, svaki pogrešan korak je lekcija koju treba naučiti. Da, dobro ste pogodili: vi ste učitelj.«⁷³

⁶⁹ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 182.

⁷⁰ J. B. PETERSON, *12 pravila za život: protuotrov kaosu*, 153.

⁷¹ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 23.

⁷² Usp. S. RADIĆ, Dva različita pristupa u rearistotelizaciji suvremene etike. Neoaristotelizam Alasdaira MacIntyreya i Marthe Nussbauma, u: *Filozofska istraživanja* 33(2013.)4, 643–657.; Ž. SENKOVIĆ, Praxis »nakon vrline«, različita čitanja Aristotela: Alasdair MacIntyre i Hannah Arendt, u: *Filozofska istraživanja* 33(2013.)4, 631–642.

⁷³ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 173.

Djeca su izvrsni oponašatelji, ona sve prate i uočavaju. Zato trebamo uskladiti naše misli, riječi i djela. Važno je tko smo i što činimo, ako negujemo navedene kvalitete, postajemo (odnosno jesmo) bolje osobe. Ako želimo biti odgovorna i zrela ljudska bića, naša je dužnost postupati u skladu s tim vrijednostima, živjeti u skladu s načelima koja znamo i prihvaćamo kao istinski dobra.

3.1. KAKO NE SKRENUTI S PUTA KVALITETNOGA ODGOJA

Kako se držati tih smjernica, kako donositi valjane odluke pri odgajanju i kako ne zastraniti u pogrješne, zastarjele metode odgoja? To su pitanja koja valja razmotriti kako bismo bili sigurni da odgajamo kvalitetne, uspješne ljude i pritom ne narušavamo njihov integritet. Prema tomu pitanje svih odgojnih pitanja jest na koji način odgajati, a da ne uništimo djetetov integritet. Važno je ne preuzimati gotove modele u odgoju, treba djelovati prema onome što vidimo, jer model koji samo preuzimamo neće biti mjerilo pravog odgoja te će vrlo vjerojatno narušiti integritet djeteta.⁷⁴

U idućem će se odlomku još jednom potvrditi postavke TRICK-a:

»Krajnji cilj TRICK-a je stvaranje odgovornih ljudi u odgovornom svijetu. To je ono čime se bavimo kao roditelji, učitelji i poslodavci – nije to tek odgajanje djece, držanje predavanja ili sastanaka, nego stvaranje temelja za budućnost čovječanstva.«⁷⁵

TRICK kao metoda uspješnoga odgoja nastavnice Ester Wojcicki relevantna je i nudi novitete za odgoj budućih naraštaja, a uz to ćemo vidjeti koje preporuke i smjernice valja slijediti kako ne bismo skrenuli s pravoga puta odgoja, a potvrđuju ih i Jesper Juul i Louise Hay.

Odgoj bi ponajprije trebao biti izgradnja karaktera, osobnosti, s naglaskom na apsolutnom poštovanju osobnoga integriteta. To uključuje, smatra Juul, dobar odnos između djece i odraslih jer u suprotnom nastaju problemi.⁷⁶ Da se to ne dogodi, treba njegovati ravnopravan odnos između roditelja i djece, nastavnika i učenika (da osjete poštovanje), dakle treba im pružiti podršku i vodstvo, nikako vojni dril i nadzor.⁷⁷

Očito je istinita izreka koja kaže da ako želimo mijenjati dijete, moramo prvo mijenjati sebe.⁷⁸ Drugim riječima, moramo svjesno započeti raditi na sebi.⁷⁹ Naše doba

⁷⁴ Vidi više u: J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 78.

⁷⁵ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 24.

⁷⁶ Vidi više u: J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*.

⁷⁷ *Isto*, 37.

⁷⁸ *Isto*, 33.

⁷⁹ *Usp. isto*.

prepuno je izazova i zato treba ići u smjeru analiziranja vlastitih postupaka, promišljanja o ciljevima kojima težimo.⁸⁰ Kako dostići sreću pitanje je na koje svaka osoba za sebe nastoji odgovoriti, ali kako odgajati sretnu djecu pitanje je društva. Neke odgovore možemo pronaći posegnemo li za danskom teorijom odgoja,⁸¹ nije slučajnost da je i terapeut čije smo zamisli uvelike uključili u naša promišljanja o odgoju upravo Danac.

Juul savjetuje pet konstruktivnih kvaliteta koje bi trebalo unijeti u život svakoga djeteta bez obzira na dob, a to su razgovor, interes, znatiželja, raspoznavanje, osobni *feedback*: »Ove kvalitete ni zajedno ni odvojeno ne čine metodu već način razgovaranja i povezivanja s djecom i odraslima čije ponašanje ugrožava njihove živote ili krši integritet drugih ljudi.«⁸²

Djeca primarno uče na temelju iskustva, a ne prema pravilima i uputama koje dobivaju od odraslih. Da bi uopće osvijestili vlastite pogreške, moraju stvoriti vlastite teorije i testirati ih u praksi. Moral je, kao ključni dio odgoja, temelj za adekvatan odgovor na odgojno nepoželjno ponašanje.⁸³ Cilj pri sprječavanju nepoželjnoga ponašanja trebao bi biti sam proces sprječavanja, izgrađivanje kvalitetnoga pozitivnoga i poticajnoga odnosa s djetetom te razvijanje njegove društvene integracije i zdravoga samopoštovanja.⁸⁴

Da je nepoželjno, nasilničko ponašanje uvelike pod utjecajem odgoja, potvrđuje ranije predstavljena američka autorica koja je svoj život posvetila pomaganju i motiviranju drugih da si sami pomognu pa je time i začetnica pokreta samopomoći. Louise Hay tako kaže:

»Zlostavljanje ostalih i manjak samopoštovanja naučeno je ponašanje. Djeca se nauče nasilju i nauče prihvaćati stanje žrtve. Ako želimo da se odrasli u našem društvu odnose jedni prema drugima s poštovanjem, onda moramo odgajati svoju djecu da budu nježna i da imaju samopoštovanja. Samo će se na taj način dva spola međusobno poštovati.«⁸⁵

Ta je autorica iznimno važna za poruku koju želimo prenijeti; i ona sama godinama je proučavala i tražila znanstvene dokaze za svoje tvrdnje zbog svijesti da su ljudi

⁸⁰ Usp. M. WINTERHOFF, *Zašto nam djeca postaju nasilnici: vratimo djeci njihovo djetinjstvo*, 53.

⁸¹ Vidi više u: J. J. ALEXANDER, I. D. SANDAHL, *Danski odgoj djece*, Zagreb, 2018.

⁸² J. JUUL, *Od odgoja do odnosa: autentični roditelji – kompetentna djeca*, 107.

⁸³ Usp. *isto*.

⁸⁴ *Isto*, 21.

⁸⁵ L. HAY, *Moć žene: vodič o uspješnom životu za svaku ženu*, Zagreb, 2012., 71.

spremni prihvatiti nove zamisli samo ako ih se može znanstveno potkrijepiti, dakle bez obzira na to što i bez dokaza itekako dobro možemo uvidjeti da one vrijede.⁸⁶

»Ne moramo biti savršeni, ali moramo se pobrinuti da se naša djeca služe TRICK vrijednostima kako bi bila nepokolebljiva i kada se nađu pred poteškoćama. Nema savršenog roditelja, bračnog partnera ili djeteta. Svi se mi trudimo koliko možemo. Potrebno je stalno se služiti TRICK vrijednostima i ne odustajati. Usredotočite se na stvaranje bliskog odnosa s djecom i odgajajte ih uz TRICK vrijednosti, kako biste postali ponosni na osobe koje će one postati. Svi mi želimo odgojiti dobre ljude.«⁸⁷

Ako te vrijednosti postavimo kao formulu i cilj kvalitetnoga odgoja, rezultati odgoja ne mogu i zasigurno ne će izostati.

Kako bi te kvalitete zaživjele u budućnosti, u odgoju se treba usredotočiti na sadašnjost. Djecu i mlade treba poticati ovdje i sada, kada god nam se pruži prilika kako bismo im pomogli da usavrše kvalitete potrebne za dobar život. Ako se ponovno osvrnemo na filozofiju, živjeti u skladu s određenim vrijednostima ili kvalitetama koje smatramo valjanima uči nas stara, ali ne i zastarjela, stoička filozofija,⁸⁸ pri čemu je nit vodilja upravo svjesnost o sadašnjem trenutku.⁸⁹ Kvalitetan odgoj zahtijeva ljubav, suradnju, vođenje, prisutnost, uz sve to kroz normalnu interakciju pospješujemo usavršavanje i razvijanje tih kvaliteta, što u konačnici dovodi do uspješnoga i autentičnoga života: »Opetovanim poticanjem pozitivna oblikovanja mozga vaše će dijete razviti eudaimoniu i unutarnji kompas, što će mu omogućiti da osjeća svoje prirodne sklonosti te da ustraje u svojim strastima i onda kada se susretne s poteškoćama.«⁹⁰ Eudamonia⁹¹, glavni cilj stoičke filozofije, odnosi se na općenitu kvalitetu nečijega života, sklad svih ranije navedenih kvaliteta odgoja, krajnji cilj ispunjenoga života.

Pritom ne smijemo zanemariti da je najveći odgojni izazov 21. stoljeća prijelaz iz kulture poslušnosti u kulturu odgovornosti i aktivnoga angažmana. Svaki pojedinac

⁸⁶ Usp. M. L. SCHULZ, L. HAY, *Iscijelite svoj um: zdrav i sretan život uz pomoć medicine, afirmacija i intuicije*, 8.

⁸⁷ E. WOJCICKI, *Kako odgajati uspješne ljude: jednostavnim lekcijama do iznimnih rezultata*, 43–44.

⁸⁸ »Stoicizam je poput starog, pouzdanog štapa za hodanje. To je vodič koji se temelji na razumu, a ne na vjeri, vodič koji nas podupire u potrazi za mudrošću i ustrajnošću, te u nastojanju da ovladamo sami sobom. Stoicizam nas čini boljima i uči kako da uspijemo u životu.« J. SALZGEBER, *Mala knjiga stoicizma*, 48.

⁸⁹ Usp. *isto*, 197.

⁹⁰ D. SIEGEL, T. P. BRYSON, *Snaga pozitivno oblikovana mozga*, Split, 2018., 190.

⁹¹ Usp. J. SALZGEBER, *Mala knjiga stoicizma*, 26.

treba krenuti od sebe i preuzeti (moralnu) odgovornost za svoje postupke (a one malene treba za to trenirati). Ako prihvatimo činjenicu da smo samo ljudska bića s ograničenim *pristupom* znanju, koje stječemo ponajviše opažanjem, možda za nas još ima nade. Ono što je itekako moguće jest povećanje svjesnosti i odgovornosti, jer ako u tome ne uspijemo, za nas nema (sretne) budućnosti. Odgovornost dovodi do kvalitetnoga, sretnoga odgoja, sretno djece, o čemu mnogo možemo naučiti od danskoga naroda. Osim toga jedan od najuspješnijih danskih projekata odnosio se i na filozofiju, točnije na uvođenje nastave filozofije djeci od sedam do dvanaest godina, što je itekako urodilo plodom, filozofska pitanja poticala su ih na razmišljanje i kreativnost. U Hrvatskoj je u avanturu mišljenja s najmanjim uzrastima moguće krenuti uz pomoć prve hrvatske filozofske slikovnice čiji autori kroz trinaest priča o antičkim filozofima nude poticaj za promišljanje o važnim temama za svakodnevni život koje su povezane s odgojem,⁹² a uz to postoje i brojni autori koji nastoje pokazati kako primjenjivati filozofske ideje u suvremenom životu i odgoju.⁹³

Zaključak

Odgojne tendencije mijenjaju se kroz vrijeme, na njih utječu brojni čimbenici, a mi smo ovim radom nastojali prikazati novije odgojne trendove te novije odgojne zamke (kao i preporuke). Odgoj jamči autentičnost svake pojedine osobe na ovom planetu i prema njemu se na taj način treba odnositi. Kvalitete i vrijednosti koje pritom želimo uključiti u odgoj budućnosti vrijednosti su uspješnoga odgoja autorice Ester Wojcicki, tzv. TRICK postavke – povjerenje, poštovanje, neovisnost, suradnja, ljubaznost, koje su neizravno potvrdili i psihoterapeut Jesper Juul i motivacijska autorica Louise Hay. Zaključno želimo istaknuti kako viđenja odgoja koja ti autori nude nisu konačna, idealna rješenja kojima se treba slijepo voditi, već predstavljaju poticaj za nova istraživanja, introspektivna traganja i proučavanja radi pronalaska adekvatnih pojedinačnih rješenja za odgojne poteškoće današnjice. Postavljanje pitanja i traženje odgovora najvažniji je posao filozofa, ali i temelj života svakoga od nas, stoga vjerujemo da ćemo vas ovim radom potaknuti da tragate za odgovorima iz odgojne domene, s jednom značajnom misli vodiljom – odgoj je svima nužan, a kvalitetno odgojena djeca simbol su budućnosti.

⁹² Vidi više u: B. ĆURKO, M. M. ŠKERBIĆ, *Filozofija – ma što je pak to? 13 priča o antičkim filozofima*.

⁹³ Vidi također W. EILENBERGER, *Doba čarobnjaka: veliko desetljeće filozofije 1919. – 1929.*

WHAT IS THE FORMULA FOR QUALITY UPBRINGING?

Petra DOMAĆINOVIĆ* – Aleksandra GOLUBOVIĆ**

Summary: *What is a good upbringing given the qualities that should result from it? How do we know we have raised a child well? And what qualities should we instill in them? On the one hand, upbringing should certainly be seen as something universal, whose rules should apply to all equally, at any moment of human existence. Or, on the other hand, through constant change, where upbringing largely depends on our needs, ideals, and the time in which we live, which is full of various challenges. In this paper, we will focus on contemporary tendencies in an attempt to achieve a successful and quality upbringing and thus contribute to the construction of a man and a better future for society as a whole while pointing to the need to include new experts in educational thinking and practice.*

Keywords: *upbringing/education, qualities, values, philosophy of education, experts, upbringing for the future, interdisciplinarity*

* Petra Domaćinović, M.Ed.Cro.Phil., Osnovna škola Ivana Rabljanina Rab, Banjol 10, p. p. 112, 51 280 Rab, Hrvatska, domacinovicp@gmail.com

** Full Prof. Aleksandra Golubović, Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, Croatia, aleksandra.golubovic@ffri.uniri.hr